

Orig ; English / vers. Macedonian
Unofficial, unrevised translation

Evropski dogovori Serija Br. 78A

**ДОПОЛНИТЕЛЕН ДОГОВОР ЗА ПРИМЕНА НА
ЕВРОПСКАТА КОНВЕНЦИЈА
ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА**

Париз, 14.XII.1972 год.

Државите членки на Советот на Европа, потписнички на Европската Конвенција за Социјална Заштита и на овој Дополнителен Договор,

Сметајќи дека според Член 80, став 1 од Европската Конвенција за Социјална Заштита, примената на таа Конвенција се регулира со Дополнителен Договор,

Се согласија со следното :

Глава I – Општи одредби

Член 1

Со цел да се примени овој Дополнителен Договор :

а. со терминот « Конвенција » се означува Европската Конвенција за Социјална Заштита ;

б. со терминот « Договор » се означува Дополнителниот Договор за Примена на Конвенцијата ;

в. со терминот « Комитет » се означува Комитетот на Експерти за Социјална Заштита на Советот на Европа или друг комитет што Комитетот на Министри на Советот на Европа може да го назначи да ги извршува должностите наведени во Член 2 од овој Договор ;

г. со терминот « сезонски работник » се означува работник кој заминува на територијата на една Договорна страна различна од онаа во која е со место на живеење со цел да изврши работа од сезонски карактер за претпријатие или работодавец на таа Страна, за период не подолг од осум месеци, и кој привремено престојува на територијата на таа Страна додека трае работата ; работа од сезонски карактер значи работа која зависи од циклусот на годишните времиња и која автоматски се повторува секоја година ; статусот на сезонскиот работник се докажува со приложување на договор за работа потпишан од службата за вработување на Договорната страна на чијашто територија сезонскиот работник влегува за ја обави професионалната дејност, или на документ потпишан од таа служба и кој го потврдува неговото сезонско вработување на таа територија ;

е. термините дефинирани во Член 1 од Конвенцијата го имаат значењето утврдено во тој член.

Член 2

1. Моделите на уверенијата, потврдите, пријавите, барањата и другите документи кои се бараат за примена на Конвенцијата и на овој Договор се подготвуваат од Комитетот. Сепак, доколку две или повеќе Договорни страни се договорот да користат различни модели, тие треба соодветно да го информираат Комитетот.
2. Комитетот може да собере информации за законските одредби на кои се однесува Конвенцијата по барање на надлежните власти на било која Договорна страна.
3. Комитетот може да подготви брошури со цел да ги информира заинтересираните лица за нивните права и за административните формалности кои мораат да ги испочитуваат за да истите ги обезбедат.

Член 3

1. Надлежните власти на Договорните страни можат да назначат тела за врски овластени директно да комуницираат едни со други и со институциите на било која Договорна страна, под услов да имаат дозвола за тоа од надлежните власти на таа Страна.
2. Секоја институција на една Договорна страна, како и секое лице кое живее или привремено престојува на територијата на една Договорна страна, може да се обрати до институцијата на друга Договорна страна било директно или преку телата за врски.

Член 4

1. Анексот 1 ја наведува надлежната власт или надлежните власти на секоја Договорна страна.
2. Анексот 2 ги наведува надлежните институции на секоја Договорна страна.
3. Анексот 3 ги наведува институциите од местото на живеење и институциите од местото на привремен престој на секоја Договорна страна.
4. Анексот 4 ги наведува телата за врски назначени од надлежните институции на Договорните страни согласно Член 3, став 1 од овој Договор.
5. Анексот 5 ги набројува одредбите наведени во Член 6, алинеа б. и Член 46, став 2 од овој Договор.
6. Анексот 6 ги набројува имињата и адресите на банките наведени во Член 48, став 1 од овој Договор.

7. Анексот 7 ги наведува институциите назначени од надлежните власти на Договорните страни согласно одредбите од Член 7, став 1, Член 12, став 1, Член 14, став 2 и 3, Член 34, Член 57, став 1, Член 63, став 1, Член 72, став 2, Член 73, став 2, Член 76, Член 77, Член 78, став 2, Член 83, став 1, Член 84 и Член 87, став 2 од овој Договор.

Член 5

Две или повеќе Договорни страни преку заеднички договор, што се однесува до нив, можат да пропишат правила за примена на Конвенцијата различни од оние предвидени со овој Договор.

Член 6

Овој Договор ги заменува :

- а. договорите за примена на конвенциите за социјална заштита кои се заменуваат со Конвенцијата ;
- б. одредбите за примена на оние одредби од конвенциите за социјална заштита наведени во Член 6, став 3 од Конвенцијата ако не се наброени во Анексот 5.

Глава II – Примена на Конвенцијата

(Општи одредби)

Примена на Член 10 од Конвенцијата

Член 7

1. Со оглед на Член 10 од Конвенцијата, доколку заинтересираното лице ги исполнува условите за пристапување на факултативното континуирано осигурување во случај на инвалидитет, старост или смрт (пензии) според повеќе системи, според законодавството од една Договорна страна, и не бил задолжително осигуран според било кој од овие системи во поглед на неговото последно вработување, тој се стекнува со правото на пристапување на факултативното континуирано осигурување само според системот кој би се однесувал на него доколку според законодавството на таа Страна, го извршувал вработувањето подложно на задолжително осигурување за пензија, кое последно го извршувал според законодавството на друга Договорна страна. Сепак, доколку горенаведеното вработување не било подложно на задолжително осигурување според законодавството на првата Страна, или доколку природата на тоа вработување неможе да се утврди, во тој случај надлежната власт на таа Страна или институцијата назначена од

неа, одлучува за системот според кој факултативното осигурување може да се продолжи.

2. Со цел да се користат одредбите од Член 10 од оваа Конвенција, заинтересираното лице поднесува до институцијата на заинтересираната Договорна страна уверение за периодите на осигурување остварени според законодавството на било која друга Договорна страна и исто така за периодите на живеење, после шеснаесет години, според законодавството без придонеси на друга Договорна страна. Тоа уверение се издава од институцијата или институциите под чијашто компетенција се остварени периодите за кои станува збор, по барање на заинтересираното лице или горенаведената институција.

Примена на Член 13 од Конвенцијата

Член 8

Кога лицето кое добива надоместок според законодавството на една Договорна страна исто така има право на надоместоци според законодавството на една или повеќе Договорни страни, се применуваат следните правила :

а. доколку примената на одредбите од Член 13, став 2 од Конвенцијата би повлекло намалување, одлагање или укинување на тие надоместоци, тие не можат да се намалат, одложат или укинат до степен поголем од износот кој би можело да се добие со делење на сумата која е предмет на намалувањето, одлагањето или од укинувањето согласно законодавството според кое се исплаќа надоместокот, со бројот на надоместоци кои подлежат на намалувањето, одлагањето или укинувањето и на кои корисникот има право ;

б. сепак, доколку се работи за надоместоци во случај на инвалидител, старосна пензија или помош во случај на смрт (пензии) исплатени од институцијата на една Договорна страна согласно одредбите од Член 29 од Конвенцијата, таа институција ги зема предвид надоместоците, приходите или плаќањата кои го повлекуваат намалувањето, одлагањето или укинувањето на надоместоците за исплата, само за намалувањето, одлагањето или укинувањето на износот наведен во Член 29, став 4 или 5, но не и за пресметување на теоретскиот износ наведен во Член 29, став 2 и 3 ; сепак, тие надоместоци, приходи или плаќања се земаат предвид само до степен на таа поделба на нивниот износ кој е соодветен на соодносот на остварените периоди, како што е утврдено во Член 29, став 4 од Конвенцијата ;

в. со цел да се применат одредбите од Член 13, став 2 од Конвенцијата, заинтересираните надлежни институции, по барање, си ги комуницираат сите релевантни информации едни на други;

г. со цел да се применат одредбите од Член 13, став 2 од Конвенцијата, официјалниот девизен курс е курсот прифатен на првиот ден од месецот за време на кој е направена последната исплата или доколку пензијата е повторно пресметана, според курсот прифатен во тој момент.

Член 9

Доколку лице или член на семејството на тоа лице има поднесено барање за надомест во случај на породилно според законодавството на две или повеќе Договорни страни, надоместоците се обезбедуваат само според законодавството на Страната на чијашто територија се случило породувањето, или, доколку породувањето не се случило на територијата на тие Страни, само според законодавството на коешто лицето последен пат било подложно.

Член 10

1. Доколку смртта се случи на територијата на една Договорна страна, се признава само правото на помош во случај на смрт стекнато според законодавството на таа Страна, освен на стекнатите права според законодавството на друга Договорна страна.

2. Доколку смртта се случи на територија на една Договорна страна и правото на помош во случај на смрт било стекнато само според законодавството на две или повеќе Договорни страни, или доколку смртта се случи надвор од територијата на која било од Договорните страни, и правото на помош во случај на смрт било стекнато според законодавството на било која Договорна страна, се признава само правото стекнато според законодавството на Договорната страна на кое било последен пат подложно лицето на кое му се исплаќа помошта во случај на смрт, освен стекнатите права според законодавството на друга Договорна страна.

Член 11

Доколку за време на истиот период, две или повеќе лица имаат право на детски додатоци според законодавството на две или повеќе Договорни страни во поглед на истите членови на семејството, Договорната страна на чиешто законодавство главниот хранител на семејството е подложен се смета како единствената надлежна Држава. Сепак, доколку детските додатоци се исплаќаат според законодавството на Договорната страна на чијашто територија живеат децата или се одгледувани, врз основа на вработување или професионална дејност на лицето, таа Страна се смета како единствената надлежна Држава.

Глава III – Примена на Глава II од Конвенцијата

(Одредби кои ја утврдуваат применливоста на законодавството)

Примена на Член 15, став 1 и 2 од Конвенцијата

Член 12

1. Во случаите утврдени во Член 15, став 1, алинеа а. i. и став 2, алинеа а. од Конвенцијата, институцијата назначена од надлежната власт на Договорната страна чиешто законодавство се применува, му издава на работникот, по негово барање или по барање на неговиот работодавец, ако бараните услови се исполнети, потврда за привремено вработување во странство со која се потврдува дека сè уште е подложен на тоа законодавство.

2. Согласноста наведена во Член 15, став 1, алинеа а. ii. од Конвенцијата се бара од работодавецот. Се бара согласноста за секој заинтересиран работник доколку така е предвидено во законодавството на Договорната страна наведена во предходниот став.

Член 13

Кога, според Член 15, став 1, алинеа б. или в. од Конвенцијата, законодавството на една Договорна страна се однесува на вработено лице чиешто работодавец не се наоѓа на територијата на таа Страна, тоа законодавство се применува како да лицето е вработено на неговото место на живеење на горенаведената територија, особено со цел да се утврди надлежната институција.

Примена на Член 17 од Конвенцијата

Член 14

1. Одредбите од Член 17, став 1 од Конвенцијата остануваат применливи сè до денот на искористувањето на опцијата предвидена во став 2 на тој член.

2. Вработеното лице кое го користи своето право на избор ја информира надлежната институција на Договорната страна на чијашто територија е вработено, како и институцијата назначена од надлежната власт на Договорната страна за кое законодавство се определил, и истовремено го информира неговиот работодавец. Последнонаведената институција, ако е потребно, ги информира другите институции на последната Договорна страна, согласно инструкциите од надлежната институција на таа Страна.

3. Институцијата назначена од надлежната власт на Договорната страна за чие законодавство вработеното лице се определило му издава потврда со која

потврдува дека е подложно на законодавството на таа Страна додека е вработено во дипломатската мисија или конзуларната служба за која станува збор, или во приватната служба на службените лица на тие мисии или служби.

4. Доколку вработеното лице се определило за примена на законодавството на Договорната страна која се јавува како Државата која ги праќа акредитивите, одредбите на тоа законодавство се применуваат како да лицето е вработено во седиштето на владата на наведената Страна.

Глава IV – Сумирање на периодите на осигурување и место на живеење

Примена на Член 10, 19, 28, 49 и 51 од Конвенцијата

Член 15

1. Во случаите наведени во Член 10, Член 19, Член 28, став 1 до 4, Член 49 и Член 51, став 1 до 3 од Конвенцијата, без повреда на одредбите од Член 28, став 4 или Член 51, став 3 од Конвенцијата, според случајот, периодите на осигурување и периодите на место на живеење се сумираат согласно следните правила :

а. на периодите на осигурување или место на живеење остварени според законодавството на една Договорна страна се додаваат периодите на осигурување остварени според законодавството на било која друга Договорна страна, како и периодите на место на живеење остварени после шеснаесет години според систем без придонеси на било која друга Договорна страна, до потребната мера да се комплетира вкупната сума на периоди на осигурување или место на живеење кои се бараат според законодавството на првата Договорна страна за стекнувањето, задржувањето или наплатувањето на правото на надоместок, секогаш под услов овие периоди да не се поклопуваат. Во случај на надоместоци за инвалидитет, старосна пензија или помош во случај на смрт (пензии) кои треба да се исплатат од институциите на две или повеќе Договорни страни согласно одредбите од Член 29 од Конвенцијата, секоја од заинтересираните институции посебно ги сумира сите периоди на осигурување или место на живеење остварени од заинтересираното лице според законодавството на сите Договорни страни на кои било подложно ;

б. кога еден период на задолжително осигурување остварен согласно законодавството на една Договорна страна се совпаѓа со период на доброволно или факултативно континуирано осигурување остварен според законодавството на друга Договорна страна, се зема предвид само првиот, без повреда на одредбите од втората реченица од Член 16, став 2 од Конвенцијата ;

в. кога конкретниот период на осигурување остварен според законодавството на една Договорна страна се совпаѓа со период кој се смета како конкретен период на осигурување според законодавството на друга Договорна страна, се зема предвид само првиот ;

г. секој период кој се смета како конкретен период на осигурување според законодавството на две или повеќе Договорни страни се зема предвид само од институцијата на таа Договорна страна на чие законодавство осигураното лице било последен пат задолжително подложно пред наведениот период ; доколку осигураното лице не било задолжително подложно на законодавството на една од овие Страни пред наведениот период, тој период се зема предвид од институцијата на таа Договорна страна на чие законодавство било прв пат задолжително подложно по периодот за кој станува збор ;

д. доколку времето во кое одредени периоди на осигурување биле остварени според законодавството на Договорна страна неможе прецизно да се утврди, се претпоставува дека тие периоди не се поклопуваат со периодите остварени според законодавството на друга Договорна страна и се земаат предвид ако е потребно ;

ѓ. доколку, согласно законодавството на една Договорна страна, одредени периоди на осигурување се земаат предвид само ако биле остварени за посебен рок, институцијата која го применува ова законодавство ги зема предвид само периодите остварени според законодавството на друга Договорна страна ако биле остварени за време на истиот рок.

2. Периодите на осигурување остварени според систем на една Договорна страна на која Конвенцијата не се однесува, но кои се земаат предвид од систем на таа Страна на која Конвенцијата се однесува, се сметаат како периоди на осигурување кои треба да се земат предвид со цел на сумирање на истите.

3. Кога периодите на осигурување остварени според законодавството на една Договорна страна се изразуваат во единици различни од оние употребени во законодавството на друга Договорна страна, конверзијата неопходна за сумирање на периодите се регулира со следните правила :

а. ако заинтересираното лице работело шест дена во неделата :

i. еден ден е еднаков на осум саати, и обратно ;

ii. шест дена се еднакви на една недела, и обратно ;

iii. дваесет и шест дена се еднакви на еден месец, и обратно ;

iv. три месеци, или тринаесет недели, или седумдесет и осум дена се еднакви на еден квартал и обратно ;

v. за претварањето на неделите во месеци, и обратно, неделите и месеците се претвараат во денови ;

vi. примената на правилата изнесени горе не треба да резултираат со сума од над тристотини и дванаесет дена, или педесет и две недели, или дванаесет месеци, или четири квартала, за периодите остварени за време на една календарска година ;

б. ако заинтересираното лице работело пет дена во неделата :

i. еден ден е еднаков на девет саати, и обратно ;

ii. пет дена се еднакви на една недела, и обратно ;

iii. дваесет и два дена се еднакви на еден месец, и обратно ;

iv. три месеци, или тринаесет недели, или шеесет и шест дена се еднакви на еден квартал, и обратно ;

v. за претварањето на неделите во месеци, и обратно, неделите и месеците се претвараат во денови ;

vi. примената на предходните правилата не треба да резултираат со сума од над двестотини и шеесет и четири дена, или педесет и две недели, или дванаесет месеци, или четири квартала, за периодите остварени за време на една календарска година.

4. Кога, согласно став 1, алинеа б. од овој член, периодите на доброволно или факултативно континуирано осигурување во поглед на надоместоци во случај на инвалидитет, старосна пензија или помош во случај на смрт (пензии) остварени според законодавството на една Договорна страна не се земаат предвид кога се сумираат периодите, придонесите кои се однесуваат на тие периоди се сметаат како доделување право на зголемени надоместоци според горенаведеното законодавство. Доколку тоа законодавство предвидува дополнително осигурување, наведените придонеси се земаат предвид за пресметување на надоместоците за исплата според тоа дополнително осигурување.

Глава V – Примена на Глава III од Конвенцијата

(Посебни одредби кои ги регулираат разните категории на надоместоци)

Поглавје 1 – Болест и породилно

Примена на Член 19 од Конвенцијата

Член 16

1. Со цел да се користат одредбите од Член 19 од Конвенцијата, заинтересираното лице поднесува до надлежната институција потврда која ги прикажува периодите на осигурување остварени според законодавството на Договорната страна на кое последен пат предходно било подложно, и обезбедува секакви дополнителни информации кои се бараат според законодавството применето од таа институција.

2. Горенаведената потврда во предходниот став се издава, по барање на заинтересираното лице, од институцијата надлежна за болест на Договорната страна, на чие законодавство последен пат предходно било подложно. Доколку заинтересираното лице не ја достави потврдата, надлежната институција се обраќа до таа институција за да ја добие.

3. Доколку е потребно да се земат предвид периодите на осигурување предходно остварени според законодавството на било која друга Договорна страна со цел да се исполнат условите утврдени од законодавството на надлежната Држава, одредбите од предходните ставови од овој член се применуваат *mutatis mutandis*.

Примена на Член 20 од Конвенцијата

Член 17

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура предвидени во Член 20 од Конвенцијата, заинтересираното лице се пријавува, како и членовите на неговото семејство во институцијата на неговото место на живеење, доставувајќи потврда за неговото право и правото на неговото семејство. Таа потврда се издава од надлежната институција врз основа на обезбедени информации, евентуално, од работодавецот. Доколку заинтересираното лице или членовите на неговото семејство не ја достават таа потврда, институцијата од местото на живеење самата се обраќа до надлежната институција за да ја добие.

2. Потврдата наведена во предходниот став е важечка сè додека институцијата од местото на живеење не добие соопштение за понишување на истата.

3. Доколку заинтересираното лице е вработено како сезонски работник, потврдата наведена во став 1 од овој член останува важечка за целото времетраење на сезонската работа, освен ако во меѓувреме надлежната институција и го соопшти на институцијата од местото на живеење нејзиното поништување.
4. Институцијата од местото на живеење ја известува надлежната институција за секоја регистрација направена согласно одредбите од став 1 од овој член.
5. За секое барање за надоместоци во натура, барателот ги доставува доказните документи кои нормално се бараат за обезбедувањето на надоместоците во натура според законодавството на Договорната страна на чијашто територија живее.
6. Во случај на хоспитализирање, штом информацијата е достапна, институцијата од местото на живеење ја информира надлежната институција, за денот на прием во болница, можното времетраење на хоспитализацијата и денот на отпуштање од болница.
7. Заинтересираното лице или членовите на неговото семејство ја известува институцијата од местото на живеење за секаква промена на нивната ситуација која би можела да има влијание на нивното право на надоместоци во натура и, особено, за секакво престанување или промена на вработување или професионална дејност од страна на заинтересираното лице или за секаква промена на последното место на живеење или привремен престој, или на член на неговото семејство. Надлежната институција исто така ја информира институцијата од местото на живеење на заинтересираното лице за престанокот на неговото членување или право на надоместок. Институцијата од местото на живеење може во секое време да побара од надлежната институција да обезбеди информации во врска со горенаведеното членување или право на надоместок на лицето.

Член 18

Во случај на погранични работници или членови на нивните семејства, лекарствата, завоите, очилата, помалите направи, лабораторските анализи и испитувања се обезбедуваат или извршуваат само на територијата на Договорната страна во која биле препишани и согласно законодавството на таа Страна.

Член 19

1. Со цел да се добиваат паричните надоместоци предвидени во Член 20, став 1, алинеа б. од Конвенцијата, заинтересираното лице се обраќа до институцијата од неговото место на живеење во рок од три дена по

настанувањето на неспособноста за работа, и доставува потврда дека престанало со работа или, доколку законодавството применето од надлежната институција или од институцијата од местото на живеење тоа го бара, потврда за неспособност за работа издадена од лекарот кој го следи. Исто така доставува било кои други документи кои се бараат според законодавството од надлежната Држава, согласно видот на бараниот надоместок.

2. Доколку лекарите во земјата на местото на живеење не издаваат потврди за неспособност за работа, заинтересираното лице директно се обраќа до институцијата од местото на живеење, во временскиот рок утврден од законодавството кое го применува. Таа институција веднаш бара лекарски доказ за неспособност за работа и ја издава потврдата наведена во предходниот став.

3. Институцијата од местото на живеење веднаш ги доставува до надлежната институција документите наведени во предходните ставови од овој член, истовремено укажувајќи го можното времетраење на неспособноста за работа.

4. Што е можно побрзо, институцијата од местото на живеење превзема лекарски предглед на заинтересираното лице и се распрашува на административен план за неговиот случај, и без одложување и ги соопштува на надлежната институција резултатите. Надлежната институција може, доколку тоа го сака, да побара преглед за заинтересираното лице од лекар по нејзин избор и на нејзин трошок. Доколку оваа институција одлучи да го одбие доделувањето на надоместокот врз основа на фактот дека заинтересираното лице не ги исполнува правилата во поглед на истрагата за неговиот случај, таа му ја соопштува одлуката и истовремено испраќа копија до институцијата од местото на живеење.

5. Престанокот на неспособноста за работа се соопштува без одложување на заинтересираното лице од институцијата на местото на живеење, која истовремено ја информира надлежната институција. Кога оваа последна институција одлучи дека заинтересираното лице повторно е способно за работа, таа му ја соопштува нејзината одлука и истовремено испраќа копија од одлуката до институцијата од местото на живеење.

6. Доколку, за истиот случај, два различни датуми се утврдени од институцијата од местото на живеење и од надлежната институција за престанокот на неспособноста за работа, се применува датумот утврден од надлежната институција.

7. Кога заинтересираното лице се враќа на работа, тој ја информира надлежната институција, доколку тоа се бара од законодавството кое го применува таа институција.

8. Надлежната институција исплаќа парични надоместоци преку сите соодветни начини, на пример преку меѓународен налог за плаќање, и ја известува институцијата од местото на живеење за тие исплати. Доколку надоместокот се исплаќа од институцијата од местото на живеење во име на надлежната институција, надлежната институција го информира заинтересираното лице за неговото право, на начин утврден од законодавството кое го применува и исто така го известува за институцијата обврзана да ги исплаќа надоместоците. Истовремено ја информира институцијата од местото на живеење за износот на надоместокот кој се исплаќа, за датумите на исплата и за максималниот период за кој се исплаќа според законодавството од надлежната Држава. Износот на надоместокот кој се исплаќа од институцијата од местото на живеење се претвора според официјалниот девизен курс прифатен на првиот ден од месецот во кој се исплаќа надоместокот.

Примена на Член 21 од Конвенцијата

Член 20

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура за работникот или за членовите на неговото семејство кои го придружуваат на неговата привремена работа во странство, работникот вработен во околностите наведени во Член 15, став 1, алинеа а.и. или став 2, алинеа а. од Конвенцијата ја доставува до институцијата од неговото место на привремен престој потврдата утврдена во Член 12, став 1 од овој Договор. Откако ќе ја достави потврдата, се претпоставува дека ги исполнил условите за право на надоместоци во натура.

2. Со цел да се добиваат надоместоците во натура за работник или за членовите на неговото семејство кои го придружуваат, работникот вработен во околностите наведени во Член 15, став 1, алинеа б. од Конвенцијата, чијашто работа го доведува на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава, што е можно поскоро доставува до институцијата од неговото место на привремен престој потврда издадена од работодавецот или неговиот застапник во рок од двата предходни календарски месеци. Оваа потврда го наведува денот на кој почнал да работи за тој работодавец и името и адресата на надлежната институција. Сепак, доколку, согласно законодавството од надлежната Држава, не се претпоставува дека работодавецот ја знае надлежната институција, горенаведениот работник писмено го наведува името и адресата од таа институција кога го поднесува неговото барање до институцијата од местото на привремен престој. Откако ги има доставено горенаведените потврди, се претпоставува дека ги исполнил условите за право на надоместоци во натура. Доколку неможе да се обрати до институцијата од местото на привремен престој пред почетокот на

лекувањето, тој сепак ќе добие такво лекување врз основа на приложување на потврдата, како да е осигуран при таа институција.

3. Институцијата од местото на привремен престој без одложување се обраќа до надлежната институција за да дознае дали работникот наведен во став 1 или 2 од овој член, според случајот, или заинтересираните членови на неговото семејство, ги исполнуваат условите за право на надоместоци во натура. Институцијата од местото на привремен престој ги обезбедува надоместоците сè додека не се добие одговор од надлежната институција, но не повеќе од триесет дена.

4. Надлежната институција и одговара на институцијата од местото на привремен престој во рок од десет дена по добивањето на таквото барање од институцијата. Доколку одговорот е позитивен, надлежната институција го наведува максималниот период, ако постои, за време на кој надоместоците во натура можат да се обезбедат според законодавството кое го применува, и институцијата од местото на привремен престој и понатаму ги обезбедува горенаведените надоместоци.

5. Наместо потврдите респективно наведени во став 1 и 2 од овој член, работникот може да ја достави до институцијата од местото на привремен престој потврдата наведена во Член 21, став 1 од овој Договор. Во тој случај, одредбите од предходните ставови од овој член не се применуваат.

6. Одредбите од Член 17, став 6 од овој Договор се применуваат *mutatis mutandis*.

Член 21

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура предвидени во Член 21, став 1, алинеа а.и. од Конвенцијата, освен во случаи кога претпоставката од Член 20, став 1 и 2 од овој Договор е присутна, заинтересираното лице доставува до институцијата од неговото место на привремен престој потврда дека има право на такви надоместоци. Оваа потврда, издадена од надлежната институција по барање на заинтересираното лице пред да ја напушти територијата од Договорната страна во која живее, го наведува максималниот период, ако постои, за време на кој надоместоците во натура можат да се обезбедат според законодавството на надлежната Држава. Ако заинтересираното лице не достави таква потврда, институцијата од местото на привремен престој се обраќа до надлежната институција за да ја добие.

2. Одредбите од Член 17, став 6 од овој Договор се применуваат *mutatis mutandis*.

Член 22

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура предвидени во Член 21, став 1, алинеа б.и. од Конвенцијата, заинтересираното лице доставува до институцијата од неговото место на живеење потврда дека има дозвола и понатаму да добива такви надоместоци. Оваа потврда, издадена од надлежната институција по барање на заинтересираното лице, пред неговото заминување, го наведува максималниот период, ако постои, за време на кој тие надоместоци можат и понатаму да се обезбедат според законодавството од надлежната Држава. Потврдата може да се издаде по заминувањето на заинтересираното лице, по негово барање, кога, поради причини кои не зависат од него, неможела порано да се подготви.
2. Одредбите од Член 17, став 6 од овој Договор се применуваат *mutatis mutandis*.
3. Одредбите од предходните ставови од овој член се применуваат *mutatis mutandis*, во случаите утврдени во Член 21, став 1, алинеа в. и. од Конвенцијата.

Член 23

Одредбите од Член 21 или Член 22 од овој Договор, според случајот, можат да се применуваат *mutatis mutandis*, во однос на обезбедувањето на надоместоците во натура за членовите на семејството наведени во Член 21, став 3 од Конвенцијата.

Член 24

1. Со цел да се добиваат паричните надоместоци предвидени во Член 21, став 1, алинеа а. ii. од Конвенцијата, заинтересираното лице се обраќа до институцијата од неговото место на привремен престој во рок од три дена по настанувањето на неспособноста за работа, и доставува потврда за неспособност за работа издадена од лекарот кој го следи, ако тоа го бара законодавството применето од надлежната институција или од институцијата од местото на привремениот престој. Исто така ја наведува неговата адреса во земјата на привремен престој како и името и адресата од надлежната институција.
2. Доколку лекарите од земјата на привремен престој не издаваат потврди за неспособност за работа, одредбите од Член 19, став 2 од овој Договор се применуваат *mutatis mutandis*.
3. Институцијата од местото на привремен престој без одложување ги доставува до надлежната институција документите наведени во предходните ставови од овој член, особено наведувајќи го можното времетраење на неспособноста за работа.

4. Лицата различни од работниците наведени во Член 15, став 1, алинеа а. i. и став 2, алинеа а. од Конвенцијата, чијашто здравствена состојба по лекарскиот преглед е таква да не ги спречува да се вратат на територијата од Договорната страна каде што живеат, веднаш се информираат за тоа од институцијата од местото на привремен престој, која исто така испраќа копија од соопштението до надлежната институција.

5. Покрај тоа, одредбите од Член 19, став 4 до 8 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*.

Примена на Член 22, став 4 од Конвенцијата

Член 25

1. Со цел да се користат одредбите од Член 22, став 4 од Конвенцијата, заинтересираното лице доставува до надлежната институција потврда која се однесува на членовите на неговото семејство коишто живеат на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава. Оваа потврда се издава од институцијата од местото на живеење на горенаведените членови на семејството.

2. Потврдата наведена во предходниот став е важечка за еден период од дванаесет месеци од денот на издавање и е обновлива. Доколку е обновена, нејзината важност се смета од денот на обновата. Заинтересираното лице веднаш ја информира надлежната институција за било каква промена која треба да биде направена во потврдата. Таа промена станува правосилна на денот на кој се случила евентуалноста.

3. Наместо потврдата наведена во став 1 од овој член, надлежната институција може да побара заинтересираното лице да достави понови документи со лични податоци за членовите на неговото семејство кои живеат на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава, ако такви документи нормално се издаваат од властите од таа Договорна страна.

Примена на Член 23 од Конвенцијата

Член 26

Одредбите од Член 17 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*, во однос на обезбедувањето надоместоци во натура за невработени лица и за членовите на нивните семејства кои живеат на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава.

Примена на Член 24 од Конвенцијата

Член 27

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура предвидени во Член 24, став 2 од Конвенцијата на територијата на Договорната страна во која живее, лицето кое добива пензија, и членовите на неговото семејство, се пријавуваат во институцијата на местото на живеење, доставувајќи потврда со која се утврдува неговото право на надоместоци во натура за лицето и за членовите на неговото семејство согласно законодавството, или едно од законодавствата, според кое се исплаќа пензијата.

2. Потврдата наведена во предходниот став се издава, по барање на заинтересираното лице, од институцијата, или од една од институциите, која ја исплаќа пензијата или, евентуално, од институцијата надлежна да одлучи за правото на надоместоци во натура, под услов да корисникот на пензијата ги исполнува условите за право на такви надоместоци. Ако заинтересираното лице не ја достави потврдата, институцијата од местото на живеење, за да ја добие, се обраќа до институцијата или институциите кои ја исплаќаат пензијата или, евентуално до било која институција овластена за издавање на таква потврда. Чекајќи го добивањето на потврдата, институцијата од местото на живеење може привремено да ги регистрира заинтересираното лице и членовите на неговото семејство сè до доставувањето на доказните документи кои се прифатливи за неа. Може да има повикнување на тоа регистрирање против институцијата одговорна за обезбедување на надоместоците во натура само ако последната институција ја издала горенаведената потврда.

3. Институцијата од местото на живеење ја известува институцијата која ја издала потврдата наведена во став 1 од овој член за секое регистрирање направено согласно одредбите од овој став.

4. Секое барање за надоместоци во натура, и дава право на институцијата од местото на живеење да побара од заинтересираното лице да достави доказ за неговото континуирано право на пензија во форма на испратница, или талон од налог за плаќање, во врска со последната исплата на пензијата.

5. Заинтересираното лице или членовите на неговото семејство ја информира институцијата од местото на живеење за било каква промена на нивната ситуација која би можела да има влијание на нивното право на надоместоци во натура, и особено за секое одлагање или укинување на пензијата, и за секоја промена на местото на живеење. Заинтересираните институции исто така ја известуваат институцијата од местото на живеење за секои промени за кои дознаваат.

Член 28

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура предвидени во Член 24, став 4 од Конвенцијата на територијата на Договорната страна во која живеат, членовите на семејството на корисник на пензија се пријавуваат во институцијата од нивното место на живеење, доставувајќи ги доказните документи кои нормално се бараат од законодавството кое го применува таа институција за доделувањето на тие надоместоци на членовите на семејството на корисник на пензија, со потврда слична на онаа наведена во Член 27, став 1 од овој Договор. Горенаведената институција ја известува институцијата од местото на живеење на корисникот за секое регистрирање направено согласно овој став.

2. Кога се бараат надоместоци во натура, членовите на семејството доставуваат до институцијата од нивното место на живеење потврда дека корисникот на пензија има право на надоместоци во натура за него и за членовите на неговото семејство ; таа потврда, издадена од институцијата од местото на живеење на корисникот, останува важечка сè додека институцијата од местото на живеење на членовите на семејството не добие соопштение за нејзино поништување.

3. Институцијата од местото на живеење на корисникот на пензија ја известува институцијата од местото на живеење на членовите на семејството за одлагањето или укинувањето на пензијата и за секоја промена на место на живеење на тој корисник. Институцијата од местото на живеење на членовите на семејството може во секое време да побара од институцијата од местото на живеење на корисникот на пензија да обезбеди информации во врска со правото на надоместок на истиот.

4. Членовите на семејството ја информираат институцијата од нивното место на живеење за секоја промена во нивната ситуација која би можела да има влијание на нивното право на надоместоци во натура, и особено за секоја промена на местото на живеење.

Член 29

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура предвидени во Член 24, став 6 од Конвенцијата, корисникот на пензија доставува до институцијата од неговото место на привремен престој потврда дека има право на такви надоместоци. Оваа потврда, издадена од институцијата од неговото место на живеење пред да ја напушти територијата на Договорната страна во која живее, го наведува максималниот период, ако постои, за време на кој надоместоците во натура можат да се обезбедат според законодавството на оваа Договорна страна. Доколку не ја достави таа потврда, институцијата од местото на привремен престој се обраќа до институцијата од местото на живеење, за да ја добие.

2. Одредбите од Член 17, став 6 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*. Во тој случај, институцијата од местото на живеење на корисникот се смета за надлежна институција.

3. Предходните ставови од овој член се применуваат *mutatis mutandis*, во однос на обезбедувањето на надоместоци во натура за членовите на семејството наведени во Член 24, став 6 од Конвенцијата.

4. Доколку формалностите наведени во предходните ставови неможат да се исполнат за време на привремениот престој на заинтересираното лице на територијата на Договорната страна различна од надлежната Држава, одредбите од Член 30 се применуваат, *mutatis mutandis*.

Примена на Член 21 и 24 од Конвенцијата

Член 30

Доколку формалностите наведени во Член 20, став 1, 2 и 5 и Член 21 и 22 од овој Договор не се исполнети за време на привремениот престој на територијата на Договорната страна различна од надлежната Држава, соодветните лекарски трошоци се враќаат на барање на заинтересираното лице од надлежната институција согласно скалата за рефундирање применета од институцијата од местото на привремен престој. Институцијата од местото на привремен престој и ги обезбедува на надлежната институција, по нејзино барање, сите потребни информации што се однесуваат на скалата за рефундирање.

Примена на Член 25, став 3 од Конвенцијата

Член 31

Со цел да се применат одредбите од Член 25, став 3 од Конвенцијата, институцијата од Договорна страна која должи надоместоци може да се обрати до институцијата на друга Договорна страна за информации кои се однесуваат на периодот за време на кој последната страна обезбедувала такви надоместоци за истиот случај на болест или породилно.

Поглавје 2 – Инвалидитет, старост и смрт (пензии)

Примена на Член 27 до 37 од Конвенцијата

Поднесување и разгледување на барањата за надомест

Член 32

1. Со цел да се добиваат надоместоците предвидени во Член 28 до 34 од Конвенцијата, барателот поднесува барање до институцијата на неговото место на живеење на начин утврден од законодавството кое го применува таа институција. Доколку барателот или починатото лице не било подложно на тоа законодавство, институцијата од местото на живеење го доставува барањето до институцијата од Договорната страна на чиешто законодавство барателот или починатото лице било последен пат подложно, наведувајќи го денот на кој барањето било поднесено. Тој ден се смета како денот на поднесување на барањето до последно наведената институција.

2. Доколку барателот живее на територијата на една Договорна страна на чиешто законодавство лицето или починатото лице не било подложно, тој може да го поднесе неговото барање до институцијата на Договорната страна на чиешто законодавство лицето или починатото лице било последен пат подложно.

Член 33

Поднесувањето на барањата наведени во Член 32 од овој Договор е подложно на следниве правила :

а. барањето треба да ги содржи бараните доказни документи и треба да се поднесе на пропишаните формулари :

i. било од законодавството на Договорната страна на чијашто територија барателот живее, во случајот наведен во Член 32, став 1 ;

ii. било од законодавството на Договорната страна на кое барателот или починатото лице било последен пат подложно, во случајот наведен во Член 32, став 2 ;

б. точноста на информациите обезбедени од барателот треба да биде поткрепена со официјални документи приложени на барањето, или потврдени од властите на Договорната страна на чијашто територија живее ;

в. барателот треба да ја наведе, доколку е можно, институцијата или институциите на осигурување во случај на инвалидитет, старост или смрт

(пензија) на секоја од Договорните страни на чиешто законодавство лицето или починатото лице било подложно, или работодавецот или работодавците кај кои лицето или починатото лице било вработено на територијата на било која Договорна страна, и да ги достави потврдите за вработување кои може да ги поседува.

Член 34

Со цел да се користат одредбите од Член 30, став 3 од Конвенцијата, барателот доставува потврда што се однесува на членовите на неговото семејство коишто живеат на територијата на Договорна страна различна од онаа каде што се наоѓа институцијата која ги исплаќа надоместоците. Оваа потврда се издава било од институцијата, надлежна за болест, од местото на живеење на членовите на семејството или од било која друга институција назначена од надлежната власт од Договорната страна на чијашто територија горенаведените членови на семејството живеат. Одредбите од Член 25, став 2 и 3 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*.

Член 35

За да се утврди степенот на инвалидитет, институцијата од Договорната страна ги зема предвид сите медицински и административни информации собрани од институциите на друга Договорна страна. Сепак, секоја институција си го задржува правото барателот да биде прегледан од лекар по нејзин избор на сопствен трошок.

Член 36

1. Барањата се разгледуваат од институцијата до која биле приложени или на која биле префрлени, според случајот, како што е предвидено во Член 32 од овој Договор. Оваа институција се именува како «институција за разгледување».
2. Институцијата за разгледување веднаш ги известува сите заинтересирани институции, така да барањата можат истовремено и без одложување да бидат разгледани од нив.

Член 37

1. При разгледувањето на барањата, институцијата за разгледување користи формулар кој ги прикажува деталите и сумата на периодите на осигурување или место на живеење остварени од заинтересираното лице или починатото лице според законодавството на сите заинтересирани Договорни страни.
2. Пренесувањето на овој формулар до институцијата на било која друга Договорна страна претставува пренесување на доказни документи.

Член 38

1. Институцијата за разгледување ги внесува на формуларот наведен во Член 37, став 1 од овој Договор периодите на осигурување или живеење остварени според сопственото законодавство, и доставува копија од формуларот до институцијата за осигурување во случај на инвалидитет, старост или смрт (пензии) од секоја Договорна страна на чиешто законодавство заинтересираното лице или починатото лице било подложно, приложувајќи ги потврдите за вработување доставени од барателот.

2. Доколку е вклучена само една друга институција, таа институција го пополнува формуларот кој и бил испратен согласно одредбите од предходните ставови, наведувајќи ги периодите на осигурување или живеење остварени според законодавството кое го применува. Потоа таа институција го утврдува правото според тоа законодавство, земајќи ги предвид одредбите од Член 28 од Конвенцијата, и ги утврдува на формуларот теоретските и конкретните износи на надоместокот, пресметани согласно одредбите од став 2, 3, 4, или 5 од Член 29 од Конвенцијата, како и евентуално износот од секој надоместок кој би можел да се бара, без да се применат одредбите од Член 28 до 33 од Конвенцијата, само за периодите остварени според законодавството кое го применува. Формуларот, кој исто така треба да содржи информации за процедурата на жалби и временските рокови, потоа се враќа до институцијата за разгледување.

3. Доколку се вклучени две или повеќе институции, секоја институција го пополнува формуларот кој и бил доставен согласно одредбите од став 1 од овој член, наведувајќи ги периодите на осигурување или живеење остварени според законодавството кое го применува, и го враќа формуларот до институцијата за разгледување. Таа институција го испраќа пополнетиот формулар до другите вклучени институции, секоја од нив го утврдува правото според законодавството кое го применува согласно одредбите од Член 28 од Конвенцијата и ги наведува во формуларот теоретските и конкретните износи за секој надоместок пресметан согласно одредбите од став 2, 3, 4 или 5 од член 29 од Конвенцијата како и евентуално износот на секој надоместок кој би можело да се бара, без да се применат одредбите од Член 28 до 33 од Конвенцијата, само за периодите остварени според законодавството кое го применува. Формуларот, кој исто така треба да содржи информации за процедурата за жалби и временски рокови, потоа се враќа до институцијата за разгледување.

4. Кога институцијата за разгледување ги добила сите информации наведени во став 2 или 3 од овој член, таа го утврдува правото според законодавството кое го применува, земајќи ги предвид одредбите од Член 28 од Конвенцијата, и ги пресметува теоретските и конкретните износи на надоместокот, согласно одредбите од став 2, 3, 4 или 5 од Член 29 од Конвенцијата, како и евентуално

износот на секој надоместок кој би можело да се бара без да се применат одредбите од Член 28 до 33 од Конвенцијата, само за периодите остварени според законодавството кое го применува.

5. Ако институцијата за разгледување, врз основа на добиените информации наведени во став 2 или 3 од овој член, утврди дека е потребно да се применат одредбите од Член 31, став 2 или 3, Член 32, став 2, 4 или 5, Член 34, став 1 од Конвенцијата, таа ги информира другите заинтересирани институции.

Член 39

1. Доколку институцијата за разгледување утврди дека барателот има право на надоместок според законодавството кое го применува, без повикување на периодите на осигурување или живеење остварени според законодавството на другите Договорни страни на кои заинтересираното лице или починатото лице било подложно, таа веднаш му го исплаќа тој надоместок на привремена основа.

2. Секоја институција која, согласно одредбите од Член 29, став 5 од Конвенцијата, може директно да го пресмета надоместокот или делумниот надоместок кој се должи на барателот, веднаш му го исплаќа тој надоместок. Ако една институција различна од институцијата за разгледување директно го исплати надоместокот на барателот, таа треба веднаш за тоа да ја информира институцијата за разгледување и ги задржува заостанатите долгови за исплата земајќи ја предвид примената на одредбите од став 7 од овој член, во корист на секоја институција која можеби исплатила поголем износ.

3. Доколку институцијата за разгледување исплати надоместок според став 1 од овој член, од износот на тој надоместок го одбива износот на надоместок кој бил исплатен од друга институција согласно предходниот став, штом го знае износот за кој станува збор.

4. Доколку, за време на разгледувањето на барањето, институцијата различна од институцијата за разгледување утврди дека барателот има право на надоместок согласно законодавството кое го применува без да има потреба да се земаат предвид периодите на осигурување или живеење остварени според законодавството на другите Договорни страни на кои заинтересираното лице или починатото лице било подложно, веднаш ја известува институцијата за разгледување, која пак веднаш извршува привремена исплата на тој надоместок во име на првата институција, сепак без повреда на одредбите на став 2 и 3 од овој член.

5. Доколку се бара од институцијата за разгледување да исплати надоместок според став 1 и 4 од овој член, таа ја плаќа само највисоката стапка на надомест, сепак без повреда на одредбите од став 2 и 3 од овој член.

6. Доколку институцијата за разгледување не го исплати надоместокот според став 1, 2 или 4 од овој член, и во случаи кога може да има задоцнување, таа му исплаќа на заинтересираното лице повратен аванс утврден согласно одредбите од Член 29, став 1 до 4 од Конвенцијата.

7. Кога конечната исплата на барањето за надомест е во процедура, институцијата за разгледување и другите заинтересирани институции ги усогласуваат сметките во поглед на износот за секој исплатен привремен надоместок или авансите направени согласно одредбите од став 1, 3, 4, 5 и 6 од овој член. Сумите кои се надплатени од наведените институции можат да се одбијат од износот на надоместоци кои треба да му ги исплатат на заинтересираното лице.

Член 40

1. Во случајот наведен во Член 34, став 2 од Конвенцијата, институцијата за разгледување го пресметува конечниот износ на доплатата што секоја заинтересирана институција треба да го плати и соодветно ги известува.

2. Со цел да се применат одредбите од Член 34 од Конвенцијата, износите кои се изразени во различни национални валути се претвораат според официјалниот девизен курс прифатен на првиот ден од месецот во кој се исплаќа надоместокот.

Член 41

Со цел да се применат одредбите од Член 33, став 2 и 3 од Конвенцијата, одредбите од Член 28 и Член 40 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*.

Член 42

1. Секоја од заинтересираните институции го известуваат барателот за одлуката во поглед на неговото барање за надомест штом таа одлука може да се смета како конечна по консултацијата со институцијата за разгледување. Секоја институција истовремено ја известува институцијата за разгледување. Во секоја одлука се наведува дека се однесува само на делот од вкупниот надоместок кој може да се должи, и исто така треба да содржи информации кои се однесуваат на процедурата за жалби и временски рокови, пропишани од заинтересираното законодавство.

2. По конечната исплата на барањето за надомест, институцијата за разгледување му испраќа на барателот копија од сите одлуки донесени од заинтересираните институции.

Член 43

Со цел да се забрза исплатата на барањата за надомест, се применуваат следните правила :

а. кога лицето, предходно подложно на законодавството на една или повеќе Договорни страни, е подложно на законодавството на друга Договорна страна, надлежната институција од последната Страна се обраќа до телото за врски на другата Договорна страна или другите Договорни страни за сите релевантни информации, особено во поглед на институциите во кои заинтересираното лице членувало, и за неговиот регистарски број ако постои ;

б. по барање на заинтересираното лице или по барање на институцијата во која членува, заинтересираните институции, до потребната мера, отпочнуваат реконституирање на неговото досие една година пред старосното пензионирање.

Административен и медицински надзор**Член 44**

1. Ако корисник на :

а. надоместок во случај на инвалидитет ;

б. старосна пензија одобрена врз основа на неспособност за работа ;

в. старосна пензија одобрена на невработено лице ;

г. старосна пензија одобрена врз основа на пензионирање од платено вработување ;

д. семејна пензија одобрена врз основа на инвалидитет или неспособност за работа ;

ѓ. одобрен надоместок условен со проверка на материјалната состојба,

привремено престојува, или живее на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава, административниот или медицинскиот надзор се извршува по барање на надлежната институција од институцијата од местото на привремен престој или од местото на живеење, согласно правилата поставени од законодавството кое го применува последната институција. Сепак, надлежната институција може да побара да корисникот биде прегледан од лекар по нејзин избор на сопствен трошок.

2. Ако надзорот наведен во предходниот став покаже дека лицето кое добива надоместок е вработено или има средства кои ја надминуваат определената граница, институцијата од местото на привремен престој или од местото на живеење доставува извештај до надлежната институција која го побарала надзорот. Извештајот ги содржи бараните информации и особено го утврдува видот на вработување, износот на примањата или други приходи кои ги добива корисникот за време на последниот изминат квартал и нормалните примања во истата област на работник во професионалната категорија на која заинтересираното лице припаѓало, во професионалната дејност што ја обавувал пред да постане инвалид, за време на референтен период кој треба да се утврди од надлежната институција. Евентуално, исто така се обезбедува лекарско мислење за здравствената состојба на заинтересираното лице.

Член 45

Ако, по одлагање на надоместокот кој го добивало, лицето повторно се стекне со правото на надомест додека престојува на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава, заинтересираните институции ги разменуваат сите потребни информации за да ја овозможат исплатата на надоместокот кој треба да се врати.

Исплата на надоместоци

Член 46

1. Доколку надлежната институција на една Договорна страна не исплаќа надоместок директно на корисникот кој престојува на територијата на друга Договорна страна, тој надоместок се исплаќа по барање на надлежната институција од телото за врски од последната Страна или од институцијата од местото на живеење, согласно процедурата утврдена во Член 47 до 51 од овој Договор. Доколку надлежната институција исплаќа надоместок директно на тие корисниците, таа ја известува институцијата од местото на живеење за исплатата.

2. Одредбите за предходни договори во однос на исплатата на надоместок, кои се применуваат на денот пред влегувањето во сила на овој Договор, и понатаму се применуваат под услов да се наведени во Анекс 5.

Член 47

Институцијата одговорна за исплата на надоместок препраќа до телото за врски од Договорната страна на чијашто територија корисникот престојува, или до институцијата од местото на живеење – наречена « агенција за исплата » - потврда во дупликат која ги прикажува надоместоците за исплата ; таа потврда мора да пристигне до горенаведената агенција најмалку дваесет дена пред денот на кој надоместокот се исплаќа.

Член 48

1. Десет дена пред денот на кој надоместокот се исплаќа, институцијата одговорна за исплата го уплаќа, во валутата од Договорната страна на чијашто територија се наоѓа, износот на надоместокот за исплата како што е прикажано на потврдата наведена во Член 47. Исплатата се извршува преку народната банка или преку друга банка од таа Договорна страна на сметката отворена на име на народната банка или на име на друга банка на Договорната страна на територијата каде што се наоѓа агенцијата за исплата, по налог на агенцијата. Таква исплата ослободува од одговорност. Институцијата одговорна за исплата истовремено ја информира агенцијата за извршената исплата.
2. Банката на која износот бил префрлен го впишува на сметката на агенцијата за исплата еквивалентниот износ во валутата на Договорната страна на чијашто територија се наоѓа таа агенција.
3. Имињата и адресите на банките наведени во став 1 од овој член се набројуваат во Анекс 6.

Член 49

1. Надоместокот за исплата, како што е прикажан во потврдата од Член 47 од овој Договор, се исплаќа на корисникот од агенцијата за исплата во име на надлежната институција согласно процедурата утврдена од законодавството кое го применува агенцијата за исплата.
2. Сумата која се исплаќа на корисникот се претвора во валутата на Договорната страна на чијашто територија живее, според девизниот курс во кој била впишана на сметката на агенцијата за исплата согласно одредбите од Член 48 од овој Договор.
3. Доколку агенцијата за исплата, или било која друга агенција назначена од неа, дознае за некоја работа која го оправдува одлагањето или укинувањето на надоместокот, веднаш ја прекинува исплатата. Исто така треба да се направи кога корисникот го префрлува неговото место на живеење на територијата на Договорна страна различна од онаа каде што се наоѓа агенцијата за исплата.
4. Агенцијата за исплата ја известува институцијата одговорна за исплата за секоја причина за неисплаќање и ја информира за датумот на секој настан кој го оправдува тоа.

Член 50

1. Исплатите наведени во Член 49, став 1 од овој Договор се проверуваат на крајот на секој период на исплата со цел да се утврдат износите конкретно исплатени на корисниците или на нивните законски или назначени претставници и непомирениите износи.
2. Вкупниот износ на конкретните исплати, изразени во бројки и зборови во валутата на Договорната страна на чијашто територија се наоѓа институцијата одговорна за исплатата, се потврдува како согласна на исплатите извршени од агенцијата за исплата и оваа потврда е потпишана од претставникот на агенцијата.
3. Агенцијата за исплата гарантира за фактот дека прикажаните исплати се во ред.
4. Секоја разлика меѓу износите исплатени од одговорната институција, изразени во валутата на Договорната страна на чијашто територија се наоѓа, и вредноста, изразена во истата валута, на исплатите гарантирани од агенцијата за исплата, се одбива од понатамошните суми кои треба да се исплатат од одговорната институција.

Член 51

Настанатите трошоци при плаќањето на надоместоците, како поштарина и банкарска провизија, можат да се повратат од корисникот од агенцијата за исплата согласно законодавството кое го применува.

Член 52

Кога корисникот на надоместокот кој треба да се исплати според законодавството на една или повеќе Договорни страни, го префрлува неговото место на живеење од територијата на една Договорна страна на територијата на друга Договорна страна, тој ја информира надлежната институција или институциите одговорни за исплатата на тој надоместок и евентуално и агенцијата за исплата.

Поглавје 3 – Повреда на работно место и професионални заболувања

Општи одредби

Примена на Член 38 од Конвенцијата

Член 53

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура предвидени во Член 38, став 1, алинеа а. од Конвенцијата, работникот доставува до институцијата од неговото место на живеење потврда дека има право на тие надоместоци. Потврдата се издава од надлежната институција врз основа на информациите обезбедени, евентуално, од работодавецот. Покрај тоа, доколку законодавството на надлежната Држава го предвидува тоа, работникот доставува до институцијата на неговото место на живеење, потврда од известувањето за неговата повреда на работно место или професионално заболување. Доколку не ги достави тие документи, институцијата од местото на живеење се обраќа до надлежната институција за да ги добие, а во меѓувреме ги обезбедува надоместоците во натура достапни во случај на болест ако заинтересираниот работник има право на тие надоместоци.
2. Потврдата наведена во предходниот став е важечка сè до оној момент кога институцијата од местото на живеење не добие соопштение за нејзиното поништување.
3. Во случај на сезонски работник, потврдата наведена во став 1 од овој член останува важечка за целото времетраење на сезонската работа, освен ако во меѓувреме надлежната институција и го соопшти на институцијата од местото на живеење нејзиното поништување.
4. За секое барање за надоместоци во натура, работникот ги доставува доказните документи кои нормално се бараат за обезбедување на надоместоци во натура според законодавството на Договорната страна на чијашто територија живее.
5. Во случај на хоспитализирање, штом информацијата е достапна, институцијата од местото на живеење ја информира надлежната институција, за денот на прием во болница, можното времетраење на хоспитализацијата и денот на отпуштање од болница.
6. Работникот ја известува институцијата од неговото место на живеење за секаква промена на неговата ситуација која би можела да има влијание на неговото право на надоместоци во натура, особено за секакво престанување или промена на вработување или професионална дејност, или за секаква промена на неговото место на живеење или привремен престој. Надлежната

институција исто така ја информира институцијата од местото на живеење кога правото на надоместок на работникот престанува. Институцијата од местото на живеење може во секое време да побара од надлежната институција да обезбеди информации во врска со правото на надоместок на работникот.

7. Во случај на погранични работници, лекарствата, завоите, очилата, помалите направи, лабораторските анализи и испитувања се обезбедуваат или извршуваат само на територијата на Договорната страна во која биле препишани и согласно одредбите од законодавството на таа Страна.

Член 54

1. Со цел да се добиваат паричните надоместоци различни од пензиите предвидени во Член 38, став 1, алинеа б. од Конвенцијата, работникот се обраќа до институцијата од неговото место на живеење во рок од три дена по настанувањето на неспособноста за работа, и доставува потврда дека престанало со работа или, доколку законодавството применето од надлежната институција или од институцијата од местото на живеење тоа го бара, потврда за неспособност за работа издадена од лекарот кој го следи. Исто така доставува било кои други документи што се бараат според законодавството од надлежната Држава, согласно видот на бараниот надоместок.

2. Доколку лекарите во земјата од местото на живеење не издаваат потврди за неспособност за работа, работникот директно се обраќа до институцијата од местото на живеење, во временскиот рок утврден од законодавството кое го применува. Таа институција веднаш бара лекарски доказ за неспособност за работа и ја издава потврдата наведена во предходниот став.

3. Институцијата од местото на живеење веднаш ги доставува до надлежната институција документите наведени во предходните ставови од овој член, истовремено наведувајќи го можното времетраење на неспособноста за работа.

4. Што е можно побрзо, институцијата од местото на живеење превзема лекарски преглед на работникот и се распрашува на административен план за неговиот случај, како да горенаведениот работник е осигуран од неа, и без одложување и ги соопштува на надлежната институција резултатите. Надлежната институција може, доколку тоа го сака, да побара преглед за работникот од лекар по нејзин избор и на нејзин трошок. Доколку оваа институција одлучи да го одбие доделувањето на надоместокот врз основа на фактот дека работникот не ги исполнува правилата во врска со истрагата поврзана со неговиот случај, таа му ја соопштува одлуката и истовремено испраќа копија од одлуката до институцијата од местото на живеење.

5. Престанокот на неспособноста за работа се соопштува без одложување на работникот од институцијата на местото на живеење, која истовремено ја информира надлежната институција. Кога оваа последна институција одлучи дека работникот повторно е способен за работа, таа му ја соопштува нејзината одлука и истовремено испраќа копија од одлуката до институцијата од местото на живеење.

6. Доколку, во истиот случај, два различни датуми се утврдени од институцијата од местото на живеење и од надлежната институција за престанокот на неспособноста за работа, се применува датумот утврден од надлежната институција.

7. Кога работникот се враќа на работа, тој ја информира надлежната институција, доколку тоа се бара од законодавството кое го применува таа институција.

8. Надлежната институција исплаќа парични надоместоци преку сите соодветни начини, на пример преку меѓународен налог за плаќање, и ја известува институцијата од местото на живеење за тие исплати. Доколку надоместокот се исплаќа од институцијата од местото на живеење во име на надлежната институција, надлежната институција го информира работникот за неговото право на начин утврден од законодавството кое го применува и исто така го известува за институцијата обврзана да ги исплаќа надоместоците. Истовремено ја информира институцијата од местото на живеење за износот на надоместокот кој се исплаќа, за датумите за исплата и за максималниот период за кој се исплаќа според законодавството на надлежната Држава. Износот на надоместокот кој се исплаќа од институцијата од местото на живеење се претвора според официјалниот девизен курс прифатен на првиот ден од месецот во кој се исплаќа надоместокот.

Примена на Член 40 од Конвенцијата

Член 55

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура, работникот наведен во Член 15, став 1, алинеа а.и. или став 2, алинеа а. од Конвенцијата ја доставува до институцијата од неговото место на привремен престој потврдата утврдена во Член 12, став 1 од овој Договор. Откако ќе ја достави потврдата, се претпоставува дека ги исполнил условите за право на надоместоци во натура.

2. Со цел да се добиваат надоместоците во натура, работникот наведен во Член 15, став 1, алинеа б. i. од Конвенцијата, вработен на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава, што е можно поскоро доставува до институцијата од неговото место на привремен престој потврда издадена од работодавецот или неговиот застапник во рок од двата предходни

календарски месеци. Оваа потврда го наведува денот на кој почнал да работи за тој работодавец и името и адресата на надлежната институција. Откако ја има доставено горенаведената потврда, се претпоставува дека ги исполнил условите за право на надоместоци во натура. Доколку неможе да се обрати до институцијата од местото на привремен престој пред почетокот на лекувањето, тој сепак ќе добие такво лекување врз основа на приложување на потврдата, како да е осигуран при таа институција.

3. Институцијата од местото на привремен престој без одложување се обраќа до надлежната институција за да дознае дали работникот наведен во став 1 или 2 од овој член, според случајот, ги исполнува условите за право на надоместоци во натура. Институцијата од местото на привремен престој ги обезбедува надоместоците сè додека не се добие одговор од надлежната институција, но не повеќе од триесет дена.

4. Надлежната институција и одговара на институцијата од местото на привремен престој во рок од десет дена по добивањето на тоа барање од институцијата. Доколку одговорот е позитивен, надлежната институција го наведува максималниот период, ако постои, за време на кој надоместоците во натура можат да се обезбедат според законодавството кое го применува, и институцијата од местото на привремен престој и понатаму ги обезбедува горенаведените надоместоци.

5. Наместо потврдите респективно наведени во став 1 и 2 од овој член, работникот може да ја достави до институцијата од местото на привремен престој потврдата наведена во Член 56, став 1 од овој Договор. Во тој случај, одредбите од предходните ставови од овој член не се применуваат.

6. Одредбите од Член 53, став 5 од овој Договор се применуваат *mutatis mutandis*.

Член 56

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура предвидени во Член 40, став 1, алинеа а.и. од Конвенцијата, освен во случаи кога претпоставката од Член 55, став 1 и 2 од овој Договор е присутна, работникот доставува до институцијата од неговото место на привремен престој потврда дека има право на такви надоместоци. Оваа потврда, издадена од надлежната институција по барање на работникот пред да ја напушти територијата од Договорната страна во која живее, го наведува максималниот период, ако постои, за време на кој надоместоците во натура можат да се обезбедат според законодавството од надлежната Држава. Ако работникот не достави таква потврда, институцијата од местото на привремен престој се обраќа до надлежната институција за да ја добие.

2. Одредбите од Член 53, став 5 од овој Договор се применуваат *mutatis mutandis*.

Член 57

1. Со цел да се добиваат надоместоците во натура предвидени во Член 40, став 1, алинеа б. од Конвенцијата, работникот доставува до институцијата од неговото место на живеење потврда дека има дозвола и понатаму да добива такви надоместоци. Оваа потврда, издадена од надлежната институција го наведува максималниот период, ако постои, за време на кој тие надоместоци можат и понатаму да се обезбедат според законодавството од надлежната Држава. Надлежната институција испраќа копија од потврдата до телото назначено од надлежната власт на Договорната страна на чијашто територија заинтересираниот работник се вратил или го префрлил неговото место на живеење. Потврдата може да се издаде по заминувањето на работникот, по негово барање, кога, поради причини кои не зависат од него, неможела порано да се подготви.

2. Одредбите од Член 53, став 5 од овој Договор се применуваат *mutatis mutandis*.

3. Одредбите од предходните ставови од овој член се применуваат, *mutatis mutandis*, во случајот утврден во Член 40, став 1, алинеа в. i. од Конвенцијата.

Член 58

1. Со цел да се добиваат паричните надоместоци различни од пензиите предвидени во Член 40, став 1, алинеа а. ii. од Конвенцијата, работникот се обраќа до институцијата од неговото место на привремен престој во рок од три дена по настанувањето на неспособноста за работа, и доставува потврда за неспособност за работа издадена од лекарот кој го следи, доколку законодавството применето од надлежната институција или од институцијата од местото на привремен престој тоа го бара. Исто така ја наведува неговата адреса во земјата на привремениот престој како и името и адресата на надлежната институција.

2. Доколку лекарите во земјата од местото на привремен престој не издаваат потврди за неспособност за работа, одредбите од Член 54, став 2 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*.

3. Институцијата од местото на привремен престој без одложување ги доставува до надлежната институција документите наведени во предходните ставови од овој член, особено наведувајќи го можното времетраење на неспособноста за работа.

4. Работниците различни од оние наведени во Член 15, став 1, алинеа а. i. и став 2, алинеа а. од Конвенцијата, чијашто здравствена состојба по лекарскиот преглед е таква да не ги спречува да се вратат на територијата од Договорната страна каде што живеат, веднаш се информираат за тоа од институцијата од местото на привремен престој, која исто така испраќа копија од соопштението до надлежната институција.

5. Покрај тоа, одредбите од Член 54, став 4 до 8 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*.

Примена на Член 38 до 40 од Конвенцијата

Член 59

1. Доколку се случи повреда на работно место или професионално заболување на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава, треба да се пријави согласно одредбите од законодавството на надлежната Држава, без повреда на постоечките законски одредби на територијата на Договорната страна каде што повредата или заболувањето се случило, чијашто примена е задолжителна во случајот. Оваа пријава се препраќа до надлежната институција и, ако е потребно, копија до институцијата од местото на живеење.

2. Институцијата на Договорната страна на чијашто територија се случила повредата на работното место или професионалното заболување ги испраќа до надлежната институција лекарските потврди во дупликат издадени на таа територија, и по барање на последната институција, сите релевантни информации.

3. Потврдата со која се констатира дека жртвата на повредата или заболувањето целосно закрепнала или дека нејзината здравствена состојба се стабилизирала евентуално мора да даде детален опис на здравствената состојба и да ги содржи информациите за крајните последици од повредата на работното место или професионалното заболување. Настанатите трошоци се покриваат од институцијата од местото на живеење или од институцијата од местото на привремен престој, според случајот, според стапката применета од таа институција и на товар на надлежната институција.

4. Надлежната институција ја известува институцијата од местото на живеење или институцијата од местото на привремен престој, според случајот, за датумот на закрепнување на работникот или стабилизирањето на неговата здравствена состојба како и, ако е релевантно, секоја одлука која се однесува на доделување на пензија.

Член 60

1. Доколку, во случајот утврден со Член 38, став 1 или Член 40, став 1 од Конвенцијата, заинтересираната институција се сомнева дали законодавството во врска со повредите на работно место или професионалните заболувања е применливо, веднаш ја информира институцијата од местото на живеење или институцијата од местото на привремен престој која ги обезбедила надоместоците во натура. Тие надоместоци се сметаат како надоместоци за болест и понатаму ги обезбедува ако заинтересираниот работник има право на такви надоместоци.

2. Кога е донесена конечна одлука во врска со тоа прашање, заинтересираната институција веднаш ја информира институцијата од местото на живеење или институцијата од местото на привремениот престој која ги обезбедила надоместоците во натура. Ако не се работи за повреда на работно место или професионално заболување, институцијата и понатаму ги обезбедува надоместоците во натура како во случај на болест, доколку заинтересираниот работник има право на такви надоместоци. Од друга страна, ако се работи за несреќа на работно место или професионално заболување, надоместоците добиени од работникот како да се работи за болест се сметаат како надоместоци за повреда на работно место или професионално заболување.

Примена на Член 43, став 4 од Конвенцијата**Член 61**

1. Со цел да се овозможи проценка на степенот на инвалидитет, според Член 43, став 4 од Конвенцијата, работникот и ги доставува на надлежната институција од Договорната страна на чиешто законодавство бил подложен кога се случила повредата на работното место или професионалното заболување, сите информации кои се однесуваат на предходни повреди на работно место или професионални заболувања на кои бил изложен додека бил подложен на законодавството на друга Договорна страна, без разлика на степенот на инвалидитет предизвикан од тие предходни повреди на работно место или професионални заболувања.

2. Надлежната институција може да се обрати до било која друга институција која предходно била надлежна, за информации кои ги смета неопходни.

Примена на Член 44, став 2 од Конвенцијата**Член 62**

Со цел да се применат одредбите од Член 44, став 2 од Конвенцијата, институцијата од една Договорна страна од која се бара обезбедување

надоместоци може, ако е потребно, да ја праша институцијата од било која друга Договорна страна за информации во поглед на времетраењето на веќе обезбедени надоместоци од последната институција за истиот случај на повреда на работно место или професионално заболување.

Примена на Член 45, став 3 од Конвенцијата

Член 63

Со цел да се користат одредбите од Член 45, став 3 од Конвенцијата, барателот доставува до надлежната институција потврда за членовите на неговото семејство кои живеат на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава. Оваа потврда се издава било од институцијата од местото на живеење на членовите на семејството која е надлежна за болест или од друга институција назначена од надлежната власт на Договорната страна на чијашто територија живеат членовите на семејството. Покрај тоа, одредбите од Член 25, став 2 и 3 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*.

Примена на Член 46 од Конвенцијата

Член 64

1. Во случајот утврден во Член 46, став 1 од Конвенцијата, пријавата за професионалното заболување се испраќа било до институцијата, надлежна за професионално заболување, на Договорната страна според чие законодавство работникот бил последен пат вработен во професионална дејност која го предизвикала заболувањето предмет на разгледување, или до институцијата од местото на живеење, која ја доставува пријавата до првонаведената институција.

2. Доколку институцијата која ја добива пријавата смета дека професионалната дејност која го предизвикала заболувањето за кое станува збор е последно обавувана според законодавството од друга Договорна страна, таа ја доставува пријавата и придружните документи до соодветната институција од таа Страна и истовремено го информира заинтересираното лице.

3. Доколку институцијата на Договорната страна според чие законодавство работникот бил последен пат вработен во професионална дејност која го предизвикала заболувањето за кое станува збор, констатира дека работникот или неговиот наследник не ги исполнува условите од тоа законодавство, земајќи ги предвид одредбите од Член 46, став 2, 3 и 4 од Конвенцијата, институцијата за која станува збор :

а. веднаш ги испраќа до институцијата на Договорната страна според чие законодавство работникот бил последен пат вработен во професионална дејност која го предизвикала заболувањето за кое станува збор, пријавата и сите придружни документи, вклучувајќи ги и резултатите и извешатите за лекарски прегледи извршени од првата институција, со копија од одлуката наведена во следната алинеа ;

б. истовремено го информира заинтересираното лице за нејзината одлука, наведувајќи ја основата според која надоместокот е одбиен, процедурата и временските рокови за жалба, како и датумот на кој досието било префрлено до институцијата наведена во предходната алинеа.

4. Ако е потребно случајот се препраќа назад, според истата процедура, до соодветната институција од Договорната страна според чие законодавство работникот бил прв пат вработен во професионална дејност која го предизвикала заболувањето за кое станува збор.

Член 65

1. Доколку се поднесе жалба против одбивањето на барањето од институцијата од една од Договорните страни според чие законодавство работникот бил вработен во професионална дејност која го предизвикала заболувањето предмет на разгледување, таа институција ја информира институцијата до која пријавата, ако постоела, била префрлена, согласно процедурата утврдена во Член 64, став 3 од овој Договор, и понатаму ја информира за конечната одлука.

2. Доколку правото на надоместок е утврдено според законодавството применето од институцијата до која била префрлена пријавата согласно процедурата утврдена во Член 64, став 3 од овој Договор, земајќи ги предвид одредбите од Член 64, став 2, 3 и 4 од Конвенцијата, таа институција му исплаќа аванси на заинтересираното лице, чиешто износи се утврдени во консултација со институцијата против чија одлука била поднесена жалбата. Ако по жалбата последната институција е обврзана да ги обезбеди надоместоците, таа ги враќа на предходната институција исплатените аванси, одбивајќи еквивалентен износ од надоместокот кој треба да се исплати на заинтересираното лице.

Примена на Член 47 од Конвенцијата

Член 66

Во случајот наведен во Член 47 од Конвенцијата, работникот и ги обезбедува на институцијата на Договорната страна од која бара надоместок сите информации за предходно добиени надоместоци во поглед на професионалното заболување за кое станува збор и за професионалните

дејности кои ги обавувал од моментот на доделувањето на тие надоместоци. Таа институција може да побара такви информации од било која друга предходна надлежна институција ако смета за потребно.

Поднесување и разгледување на барањата за пензии

Член 67

1. Доколку работникот или неговите наследници кои живеат на територијата на една Договорна страна бара пензија или додаток со цел да се надополни пензијата доделена според законодавството на друга Договорна страна, барањето се поднесува било до надлежната институција или до институцијата од местото на живеење која потоа го препраќа до надлежната институција. Барањето мора да ги исполнува следниве правила :

а. мора да е придружено од бараните доказни документи и да е поднесено на формуларите утврдени од законодавството на надлежната Држава ;

б. точноста на информациите обезбедени од барателот мора да биде поткрепена со официјални документи приложени на формуларот за барањето, или потврдени од надлежните власти на Договорната страна на чијашто територија живее.

2. Надлежната институција ја пренесува нејзината одлука директно до барателот или преку телото за врски од надлежната Држава ; таа испраќа копија од одлуката до телото за врски на Договорната страна на чијашто територија барателот живее.

Административен и медицински надзор

Член 68

Ако корисникот на пензија привремено престојува или живее на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава, административниот или медицинскиот надзор како и лекарските прегледи потребни за ревидирање на пензиите се извршуваат по барање на надлежната институција од институцијата од местото на привремен престој или од местото на живеење, согласно правилата поставени од законодавството кое го применува последната институција. Сепак, надлежната институција може да побара корисникот да биде прегледан од лекар по нејзин избор и на сопствен трошок.

Исплата на пензиите

Член 69

Пензиите кои се исплаќаат од институцијата на една Договорна страна на барателите кои живеат на територијата на друга Договорна страна се исплаќаат согласно одредбите од Член 46 до 51 од овој Договор.

Поглавје 4 – Смрт (помош во случај на смрт)

Примена на Член 49 и Член 50 од Конвенцијата

Член 70

Кога лицето кое живее на територијата на една Договорна страна бара помош во случај на смрт според законодавството на друга Договорна страна, тој го поднесува неговото барање било до надлежната институција или до институцијата од местото на живеење, со доказните документи кои се бараат според законодавството кое го применува надлежната институција. Точноста на информациите кои ги обезбедува барателот е поткрепена со официјални документи приложени на формуларот за барањето, или потврдени од надлежните власти на Договорната страна на чијашто територија живее.

Член 71

1. Со цел да се користат одредбите од Член 49 од Конвенцијата, заинтересираното лице поднесува до надлежната институција потврда која ги прикажува периодите на осигурување или место на живеење остварени од лицето на кое се исплаќа помошта во случај на смрт според законодавството на Договорната страна на кое последен пат било подложно.
2. Горенаведената потврда во предходниот став се издава, по барање на заинтересираното лице, од институцијата на Договорната страна, која е надлежна за болест или старост, според случајот, на чие законодавство лицето на кое се исплаќа помошта во случај на смрт последен пат било подложно. Доколку заинтересираното лице не ја достави потврдата, надлежната институција се обраќа до последната институција за да ја добие.
3. Доколку е потребно да се земат предвид периодите на осигурување или место на живеење предходно остварени според законодавството на било која друга Договорна страна, со цел да се исполнат условите утврдени од законодавството на надлежната Држава, одредбите од предходните ставови од овој член се применуваат, *mutatis mutandis*.

Поглавје 5 – Невработеност

Примена на Член 51 од Конвенцијата

Член 72

1. Со цел да се користат одредбите од Член 51, став 1 или 2 од Конвенцијата, заинтересираното лице поднесува до надлежната институција потврда која ги прикажува периодите на осигурување, вработување или друга професионална дејност остварени според законодавството на Договорната страна на кое последен пат било подложно и обезбедува дополнителни информации кои се бараат според законодавството применето од таа институција.

2. Горенаведената потврда во предходниот став се издава, по барање на заинтересираното лице, било од институцијата на Договорната страна, која е надлежна за невработеност, на чие законодавство последен пат било подложно или од друга институција назначена од надлежната власт на таа Страна. Доколку заинтересираното лице не ја достави потврдата, надлежната институција се обраќа до една од овие институции за да ја добие, освен ако надлежната институција за болест може да испрати копија од потврдата предвидена во Член 16, став 1 од овој Договор.

3. Доколку е потребно да се земат предвид периодите на осигурување, вработување или друга професионална дејност предходно остварени според законодавството на било која друга Договорна страна, со цел да се исполнат условите утврдени од законодавството на надлежната Држава, одредбите од предходните ставови од овој член се применуваат, *mutatis mutandis*.

Примена на Член 52 од Конвенцијата

Член 73

1. Со цел да се користат одредбите од Член 52 од Конвенцијата, заинтересираното лице поднесува до институција од неговото ново место на живеење потврда дека ги исполнува условите утврдени од законодавството на надлежната Држава за право на надоместоци во поглед на остварени периоди на осигурување, вработување, професионална дејност или место на живеење и обезбедува дополнителни информации кои се бараат според законодавството применето од таа институција.

2. Горенаведената потврда во предходниот став се издава од надлежната институција, по барање на заинтересираното лице, пред да го промени неговото место на живеење. Таа институција испраќа копија од потврдата до институцијата назначена од надлежната власт на Договорната страна на чија територија заинтересираното лице го префрла неговото место на живеење.

Доколку заинтересираното лице не ја достави оваа потврда или доколку институцијата од новото место на живеење не добие копија, таа институција се обраќа до надлежната институција за да ја добие.

Примена на Член 53 од Конвенцијата

Член 74

1. Во случаите утврдени во Член 53, став 1, алинеа а.ii. и б.ii. од Конвенцијата, институцијата од местото на живеење се смета како надлежна институција за примена на одредбите од Член 72 од овој Договор.
2. Во случајот утврден во Член 53, став 1, алинеа б. iii. од Конвенцијата, одредбите од Член 73 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*.
3. Со цел да се применат одредбите од Член 53, став 2 од Конвенцијата, институцијата од местото на живеење се обраќа до надлежната институција за сите потребни информации за правата на заинтересираното лице во однос на таа институција.

Примена на Член 54 од Конвенцијата

Член 75

Со цел да се применат одредбите од Член 54 од Конвенцијата, надлежната институција евентуално го означува на потврдата наведена во Член 73, став 1 од овој Договор, времетраењето за кое е исплатен надомест откако правото на тој надомест било последен пат утврдено.

Примена на Член 55 од Конвенцијата

Член 76

Со цел да се пресметаат надоместоците кои треба да се исплатат од институцијата наведена во Член 55, став 1 од Конвенцијата во случаи кога заинтересираното лице последен пат не било вработено најмалку четири недели на територијата на Договорната страна во која се наоѓа таа институција, лицето поднесува до неа потврда за видот на неговото последно вработување во времетраење од најмалку четири недели на територијата од друга Договорна страна, и назначува во која област од стопанството било вработено. Доколку работникот не ја достави таа потврда, институцијата за која станува збор се обраќа било до институцијата надлежна за невработеност на таа Страна за да ја добие, или до друга институција назначена од надлежната власт на таа Страна.

Член 77

Со цел да се користат одредбите од Член 55, став 2 од Конвенцијата, заинтересираното лице поднесува до надлежната институција потврда во поглед на членовите на неговото семејство кои живеат на територијата на Договорна страна различна од надлежната Држава. Таа потврда се издава било од институцијата од местото на живеење на членовите на семејството, која е надлежна за болест, или од друга институција назначена од надлежната власт на Договорната страна на чијашто територија членовите на семејството живеат. Покрај тоа, одредбите од став 2 и 3 од Член 25 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*.

Поглавје 6 – Семејни додатоци**Примена на Член 57 од Конвенцијата****Член 78**

1. Со цел да се користат одредбите од Член 57 од Конвенцијата, заинтересираното лице поднесува до надлежната институција потврда која ги прикажува периодите на вработување, друга професионална дејност или место на живеење остварени според законодавството на Договорната страна на кое последен пат предходно било подложно и обезбедува дополнителни информации кои се бараат според законодавството применето од таа институција.

2. Горенаведената потврда во предходниот став се издава, по барање на заинтересираното лице, било од институцијата на Договорната страна надлежна за семејни додатоци, на чие законодавство последен пат предходно било подложно или од друга институција назначена од надлежната власт на таа Страна. Доколку заинтересираното лице не ја достави потврдата, надлежната институција се обраќа до една од овие институција за да ја добие, освен ако надлежната институција за болест може да испрати копија од потврдата предвидена во Член 16, став 1 од овој Договор.

3. Доколку е потребно да се земат предвид периодите на вработување, друга професионална дејност или место на живеење предходно остварени според законодавството на било која друга Договорна страна со цел да се исполнат условите утврдени од законодавството на надлежната Држава, одредбите од предходните ставови од овој член се применуваат, *mutatis mutandis*.

Примена на Член 59 до 60 од Конвенцијата**Член 79**

1. Со цел да се користат одредбите од Член 59 од Конвенцијата, заинтересираното лице се обраќа до надлежната институција, ако е потребно преку неговиот работодавец.
2. Доколку Член 59, став 3 од Конвенцијата треба да се применува, надлежната институција, со цел да пристапи кон споредбата предвидена во став 4 од тој член, добива информации преку надлежната власт кон која е одговорна во поглед на износот на детските додатоци кои се исплаќаат, според законодавството на Договорната страна во која живеат децата или во која се одгледани. Таа власт се обраќа на крајот на секој квартал до надлежната власт на Договорната страна за која станува збор за такви информации. Тие информации се основаат на законодавството кое се применува на 15-иот ден од последниот месец од последниот квартал предмет на разгледување, и претставуваат валидна основа за исплата на детски додатоци во поглед на следниот квартал.
3. Како поддршка за неговото барање, заинтересираното лице поднесува потврда за неговата семејна ситуација издадена од надлежните матични власти на територијата на Договорната страна во која живеат децата или во која се одгледувани, ако таа потврда нормално се издава од горенаведените власти ; доколку тоа не е случај, од институцијата назначена од надлежната власт на таа Договорна страна. Таа потврда се обновува секоја година.
4. Заинтересираното лице, евентуално и по барање на надлежната институција, исто така обезбедува информации со кои се идентификува лицето на кое се исплаќаат детските додатоци на територијата на Договорната страна каде што живеат децата или каде што се одгледувани.
5. Заинтересираното лице ја информира надлежната институција, ако е потребно преку неговиот работодавец, за секоја промена на ситуацијата во врска со неговите деца која би можела да има влијание на правото на детски додатоци, и особено за секоја промена на местото на живеење и промена на бројот на децата за кои се исплаќаат детските додатоци.
6. Одредбите од став 1, 3 и 5 од овој член се применуваат во случајот наведен во Член 59, став 5 од Конвенцијата.

Член 80

1. Доколку заинтересираното лице било вработено или ангажирано во друга професионална дејност или живеело за време на еден календарски месец или календарски квартал на територијата на две Договорни страни, детските додатоци кои може да ги бара според законодавството од секоја од овие Страни соодветствуваат со бројот на дневните додатоци кои се исплаќаат според респективните заинтересирани законодавства. Доколку едно или двете од овие законодавства предвидува исплата на месечни или тримесечни

додатоци, се исплаќа една дваесетшестина од вкупниот месечен додаток или една седумдестииосмина од вкупниот тримесечен додаток за секој ден вработување, друга професионална дејност или место на живеење остварени на територијата на заинтересираната Договорна страна и за секој ден поистоветуван од законодавството на таа Страна.

2. Доколку институцијата од една Договорна страна исплатила детски додатоци за еден месец или дел од месец, а требало да ги исплати институцијата од друга Договорна страна, неточните исплати на додатоци се пребиваат меѓу двете институции.

Примена на Член 61 од Конвенцијата

Член 81

1. Со цел да се добие семејниот додаток на територијата на Договорната страна во која живеат, членовите на семејството наведени во Член 61, став 1 од Конвенцијата се пријавуваат при институцијата од нивното место на живеење, доставувајќи ги доказните документи кои нормално се бараат за доделување на семеен додаток според законодавството применето од таа институција, како и потврда дека заинтересираното лице ги исполнува условите за правото на додаток. Оваа потврда ги содржи следните информации :

а. ако законодавството на надлежната Држава не го условува правото на додаток со вработување или друга професионална дејност, потврдата само утврдува дека заинтересираното лице е подложно на законодавството на таа Држава ;

б. ако законодавството на надлежната Држава го условува правото на додаток со остварувањето на посебен период на вработување или друга професионална дејност, потврдата утврдува дека тој услов е исполнет ;

в. ако законодавството на надлежната Држава предвидува дека времетраењето на правото на додаток е соодветно со времетраењето на периодите на вработување или друга професионална дејност, потврдата го утврдува времетраењето на вработувањето или другата професионална дејност остварено за време на периодот кој е предмет на разгледување.

Оваа потврда се издава од надлежната институција, по барање на заинтересираното лице, штом ги исполнува пропишаните услови. Доколку членовите на семејството не ја достават таа потврда, институцијата од нивното место на живеење се обраќа до надлежната институција за да ја добие.

2. Во случајот наведен во алинеа а. и б. од предходниот став, наведената потврда останува важечка сè додека институцијата од местото на живеење не е информирана за нејзиното понуштување. Во случајот наведен во алинеа в., потврдата сепак останува важечка само за три месеци од денот на издавање, и се обновува *ex officio* секој трет месец од надлежната институција.
3. Доколку заинтересираното лице е сезонски работник, потврдата наведена во став 1 од овој член останува важечка за целото времетраење предвидено за сезонската работа, освен ако во меѓувреме надлежната институција го соопшти нејзиното поништување на институцијата од местото на живеење.
4. Доколку законодавството на Договорната страна на чијашто територија членовите на семејството живеат предвидува месечна или тримесечна исплата на додаток, а законодавството на надлежната Држава предвидува дека времетраењето на правото на додаток треба да е соодветно со времетраењето на периодите на вработување или друга професионална дејност остварени во таа Држава, додатокот се обезбедува за период кој е соодветен на соодносот на тој период со вкупното времетраење утврдено со законодавството на земјата од местото на живеење на членовите на семејството.
5. Доколку законодавството на Договорната страна на чијашто територија членовите на семејството живеат предвидува исплата на додаток за број на денови кој е соодветен на остварениот број на денови на вработување или друга професионална дејност, а законодавството на надлежната Држава предвидува дека правото треба да биде за период од еден месец или квартал, додатокот се исплаќа месечно или тримесечно.
6. Во случаите утврдени во став 4 и 5 од овој член, ако периодите на вработување или друга професионална дејност остварени според законодавството на надлежната Држава се изразени во единици различни од оние кои се користат за пресметувањето на додатокот според законодавството на Договорната страна на чијашто територија членовите на семејството живеат, тие се претвораат како што е утврдено во Член 15, став 3 од овој Договор.
7. Надлежната институција веднаш ја информира институцијата од местото на живеење на членовите на семејството за денот на кој на заинтересираното лице му престанува правото на додаток или го префрла неговото место на живеење од територијата на една Договорна страна на територијата на друга Договорна страна. Институцијата од местото на живеење на членовите на семејството може во било кое време да ја праша надлежната институција за сите неопходни информации во однос на правото на додаток на заинтересираното лице.

8. Членовите на семејството ја информираат институцијата од нивното место на живеење за секоја промена на нивната ситуација која би можела да има влијание на нивното право на додаток, и особено за секоја промена на местото на живеење.

Член 82

Доколку членовите на семејството го префрлат нивното место на живеење од територијата на една Договорна страна на територијата на друга Договорна страна во текот на еден календарски месец или календарски квартал, семејниот додаток кој им се исплаќа според законодавството на секоја од тие Страни е соодветен на бројот на дневни додатоци кои се исплаќаат според заинтересираните законодавства. Доколку едното или другото законодавство предвидува исплата на додаток, месечно или тримесечно, додатокот се исплаќа пропорционално на времетраењето на живеењето на територијата на Договорната страна за која станува збор за време на заинтересираниот месец или квартал.

Примена на Член 62 од Конвенцијата

Член 83

1. Со цел да се добие семеен додаток на територијата на Договорната страна на која живеат, членовите на семејството наведени во Член 62 од Конвенцијата поднесуваат до институцијата од нивното место на живеење потврда која утврдува дека заинтересираното лице добива парична помош за невработеност според законодавството на друга Договорна страна, и би имал право на семејни додатоци ако живее со членовите на неговото семејство на територијата на надлежната Држава. Оваа потврда се издава било од институцијата надлежна за невработеност во последната Држава или од друга институција назначена од надлежната власт на таа Држава. Доколку членовите на семејството не ја достават оваа потврда, институцијата од нивното место на живеење се обраќа до надлежната институција за да ја добие.

2. Одредбите од Член 81 и Член 82 од овој Договор се применуваат, *mutatis mutandis*.

Глава VI – Разни одредби

Член 84

Институцијата од местото на живеење на лице кое добило надоместоци кои не му припаѓаат, или институцијата назначена од надлежната власт од Договорната страна на чијашто територија тоа лице живее, соработува со институцијата од било која друга Договорна страна која ги исплатила тие

надоместоци, ако последната институција бара враќање на средства од лицето за кое станува збор.

Член 85

1. Доколку, за време на одредувањето или ревизијата на надоместоците во случај на инвалидитет, старосната пензија или помош во случај на смрт (пензии) според одредбите од Поглавје 2, Глава III од Конвенцијата, институцијата од една Договорна страна му исплатила на корисникот сума која ја надминува сумата на неговото право, таа може да бара од институцијата од друга Договорна страна одговорна за исплатата на соодветни надоместоци на тоа лице, да го одбие надплатениот износ од заостанатите долгови кои треба да му се исплатат. Последната институција го префрла задржаниот износ на институцијата кредитор. Доколку враќањето на средствата неможе да се оствари на овој начин, се применуваат одредбите од следниот став.

2. Доколку институцијата од една Договорна страна му исплатила на корисникот сума која ја надминува сумата на неговото право, таа институција може да бара, според условите и до прифатлива мера според законодавството кое го применува, од институцијата од друга Договорна страна одговорна за исплата на надоместоци на тоа лице, да го одбие надплатениот износ од исплатите кон тој корисник. Последната институција го задржува тој износ до онаа мера до која одбивањето на средствата е прифатливо според законодавството кое го применува, како да надплатената сума била направена од неа, и го префрла задржаниот износ на институцијата кредитор.

3. Доколку институцијата од една Договорна страна исплатила аванс на надоместоци за период кога корисникот имал право на соодветни надоместоци според законодавството од друга Договорна страна, таа може да бара од институцијата од другата Договорна страна да го одбие износот на авансот од исплатите кои му се должат за истиот период. Последната институција го задржува износот и го префрлува на институцијата кредитор.

Член 86

Доколку лицето добило исплати за социјална помош на територијата на една Договорна страна за период кога имал право да добива надоместок според законодавството на друга Договорна страна, власта која ја обезбедила социјалната помош може да бара, доколку има право да ги поврати исплатите за помош од надоместоците кои се должат на заинтересираното лице, од институцијата на друга Договорна страна одговорна за исплатата на надоместите кон лицето, да го задржи износот на социјалната помош одобрена за време на тој период од надоместокот кој треба да му се исплати. Последната институција го задржува износот и го префрлува на институцијата кредитор.

Член 87

1. Доколку правото на надоместоци не се признава од институцијата одредена како надлежна, трошокот на надоместоците во натура, обезбедени од институцијата од местото на привремен престој според претпоставката од Член 20, став 2 или Член 55, став 2 од овој Договор, се враќа од прво спомнатата институција.

2. Доколку заинтересираното лице нема право на надоместоци во натура, настанатиот трошок за институцијата од местото на живеење или од местото на привремен престој во поглед на надоместоци во натура според Член 60, став 1 од овој Договор, се враќа од институцијата назначена од надлежната власт на заинтересираната Договорна страна.

3. Доколку една институција ги вратила несоодветно исплатените надоместоци, согласно одредбите од став 1 или 2 од овој член, таа останува кредитор на корисникот за износот на надоместокот несоодветно исплатен.

Член 88

Во случај на спор меѓу институциите или надлежните власти на две или повеќе Договорни страни во врска со законодавството кое се применува според Глава II од Конвенцијата или институцијата која треба да го обезбеди надоместокот, лицето кое би можело да бара надоместок во случај на непостоење на таков спор, привремено го добива надоместокот утврден од законодавството кое го применува институцијата од местото на живеење или, доколку заинтересираното лице не живее на територијата на една од заинтересираните Договорни страни, од законодавството на Договорната страна на кое последен пат предходно било подложно. По разрешувањето на спорот, институцијата која се смета како одговорна за исплатата на надоместоците го сноси товарот од надоместоците привремено исплатени.

Член 89

Доколку, со цел да се примени националното законодавство, или Конвенцијата, во посебни случаи, надлежната институција на една Договорна Страна смета дека е потребно да се спроведе истрага на територијата на друга Договорна страна, таа може да назначи истражно лице за таа цел, под услов на согласност од надлежните власти на двете заинтересирани страни. Надлежната власт од Договорната страна на чијашто територија треба да се случи истрагата му обезбедува на истражното лице секаква помош и назначува лице кое ќе му помага при консултирање на досијата и сите други документи релевантни за случајот.

Член 90

Доколку законодавството на една Договорна страна ги смета како членови на семејството или домаќинството на заинтересираното лице само оние лица кои живеат со него, институцијата која го применува тоа законодавство може да бара доказ дека членовите на семејството кои не го исполнуваат тој услов главно зависат од заинтересираното лице, преку документи докажувајќи дека значително придонесува во нивното издржување.

Член 91

Договорите склучени според Член 26, став 1, Член 32, став 3 или 6, Член 41, Член 42, став 3, Член 46, став 5, Член 56, став 1, Член 58, став 1, Член 67, став 2, Член 69, став 3 или Член 70, став 2 или 3 од Конвенцијата, или според Член 5 од овој Договор, се доставуваат до Генералниот Секретар на Советот на Европа во рок од три месеци од денот на нивното влегување во сила.

Член 92

1. Анексите наведени во Член 4 од овој Договор се составен дел од истиот.
2. Секоја измена во анексите на овој Договор се соопштува од заинтересираната Договорна страна или од заинтересираните Договорни страни до Генералниот Секретар на Советот на Европа.
3. Во случај на измена во Анексот 5 од овој Договор, утврдената процедура во Член 73, став 2 и 3 од Конвенцијата се применува, *mutatis mutandis*.

Глава VII - Преодни и завршни одредби**Член 93**

Поднесувањето на барање за надоместоци во случај на инвалидитет, старосни пензии или семејна пензија до институцијата од една Договорна страна по влегувањето во сила на Конвенцијата, автоматски повлекува ревизија, согласно одредбите од Конвенцијата, на надоместоците доделени за истата евентуалност од институцијата или институциите од една или повеќе Договорни страни пред нејзиното влегување во сила.

Член 94

1. Овој Договор е отворен за потпишување од страна на Државите членки на Советот на Европа потписнички на Конвенцијата, и коишто можат да постанат Страни со :

а. потпишување без услов за ратификација или прифаќање; или

б. потпишување условено со ратификација или прифаќање, проследено со ратификација или прифаќање.

2. Секоја Држава која го потпишува овој Договор без услов за ратификација или прифаќање или која го ратификува или прифаќа истовремено мора да ја ратификува или прифати Конвенцијата.

3. Инструментите за ратификација или прифаќање се доставуваат до Генералниот Секретар на Советот на Европа.

Член 95

1. Овој Договор влегува во сила истиот ден кога влегува во сила Конвенцијата.

2. За секоја Држава членка која понатаму ќе го потпише Договорот без услов за ратификација или прифаќање, или која го ратификува или прифаќа, Договорот влегува во сила по три месеци од денот на неговото потпишување или од денот на доставување на инструментот за ратификација или прифаќање.

Член 96

1. Секоја Држава којашто не е членка на Советот на Европа, а којашто пристапува на Конвенцијата на покана на Комитетот на Министри на Советот на Европа согласно Членот 77 на истата, истовремено мора да пристапи кон овој Договор.

2. Пристапувањето се извршува со доставување до Генералниот Секретар на Советот на Европа на инструмент за пристапување кој станува правосилен по три месеци од денот на неговото доставување.

Член 97

1. Овој Договор има исто времетраење како Конвенцијата.

2. Ниту една Договорна страна не може да се откаже од овој Договор без истовремено да се откаже од Конвенцијата според условите предвидени во Член 78 од истата.

3. Откажувањето станува правосилно по шест месеци од денот на прием на нотификацијата од страна на Генералниот Секретар на Советот на Европа.

Член 98

Генералниот Секретар на Советот на Европа ги известува во рок од еден месец Договорните страни, Државите потписнички и Генералниот Директор на Меѓународната Канцеларија за Труд за :

- а. секое потпишување без услов за ратификација или прифаќање;
- б. секое потпишување условено со ратификација или прифаќање ;
- в. секое доставување на инструмент за ратификација, прифаќање или пристапување ;
- г. секој датум на стапување во сила на овој Договор согласно Член 95 и Член 96 ;
- д. секоја нотификација за откажување добиена согласно одредбите од Член 97, и денот на кој откажувањето станува правосилно;
- ѓ. секое соопштение или нотификација добиена согласно одредбите од Член 91 и Член 92, став 2 од овој Договор.

Врз основа на годе наведеното, доле потпишаните, прописно овластени за таа цел, го потпишаа овој Дополнителен Договор.

Во Париз, на 14 декември 1972 год., на англиски и француски јазик, со тоа што двата текста се еднакво официјални, во еден единствен примерок којшто ќе биде доставен до архивите на Советот на Европа. Генералниот Секретар ќе испрати заверени копии до секоја Држава потписничка и Држава членка.

АНЕКСИ

(текстот не е овде приложен)